

Josip Vidmar na sodišču

(Pripravila Živa Vidmar)

KRITIKA /1926/ ŠTEV. 9*

Najbolj žalostno poglavje naše kritike je naša dnevna kritika, ki naj bi bila v razvoju ljudskega okusa nekaka pripravljalna šola in ki naj bi bila radi tega izvajana s posebno skrbnostjo in vestnostjo. Medtem ko je literarna kritika v naših dnevnikih na žalost skoroda usahnila, se v velikem obsegu izvaja gledališko poročevanje, ki v svojem literarnem delu ono usahlo vejo za silo nadomestuje, vsaj lahko bi jo nadomestovalo. Da tej svoji nalogi gledališko poročanje ni kos, so krive osebe, ki v naših dnevnikih ta posel vrše. Edini dnevnik, ki je poveril to nalogo dostojnemu peresu, je „Slovenec“. Vse drugače pa je pri ostalih naših dnevnikih. Izmed recenzentov se po nezadostnem smislu za umetnost odlikujeta zlasti dva: Fr. Govekar in dr. M. Zarnik. *Prvega pozna po njegovem slabem literarnem in gledališkem slovesu vsak slovenski izobraženec. Malo premore naša literarna zgodovina imen, ki bi imela tako slab zvok, kakor ga ima ime Govekarja.*** Dr. Zarnik je sicer po svoji zgodovini in po svojih žurnalističnih zmožnostih neznatnejša prikazen, po duhu in po kritični razumnosti pa je vreden Poluks Kastorju Govekarju. Oba ta dva „represntativna“ kritika predstavljata v svojih literarnih sodbah dovršeno izdelanost estetskega sistema, ki je od svoje prve teze do poslednjega sklepa sestavljen iz najbolj vulgarnih in zoprno vsakdanjih resnic, kakršnih so polne glave vseh umetnostnih profanov. Govekar, ki se je proslavil že v Cankarjevih časih, je to, kar je mlajšemu svetu od nekdanj, šele po vojni pa smo opazili dr.-ja Zarnika, opazili smo ga z zadrego podobnim čustvom Sema in Jafeta, ko sta pokrivala vinjenega Noeta s plaščem. Zlasti smo se zavedeli teh občutkov ob njegovi sloviti in nadvse ostudni kritiki o Hebblovi „Juditi“ in od tedaj nimamo več miru pred njimi.

* Uvodnik v Kritiko sem prepisala v sodobnem pravopisu, moji popravki so v zlomljenem oklepaju < (Ž. V.).

** Stavka sem zapisala kurzivno, ker sta bila predmet spora med Govekarjem in Vidmarjem.

Pred nedavnim sta omenjena recenzenta zopet pokazala svoj smisel za umetnost pri poročanju o „Profesorju Storicinu“. Imenovana drama L. Andrejeva je morda avtorjevo najboljšo dramsko delo in je hkrati skoro edini njegov spis, v katerem je ustvaril tragedijo „pozitivnega“ človeškega tipa. To je njegov „Idijot“, njegov „Hamlet“. Storicin je učenik notranje lepote in čistosti, ki ga po stari življenjski izkušnji okolica ne razume ter ga končno ugonobi. Njegov evangelij čistega življenja je soroden naukom vseh velikih mož sveta, le da je pri Andrejevu zopet osebno preživljen in osebno spoznan. To in svojevrstni pisateljev temperament mu daje čar novosti in svežosti.

O tem delu in o tem pisatelju je izrekel Fr. Govekar takele sodbe: delo imenuje „umetniško garnirano kloako“, dasi pravi, da je Andrejev ruski Strindberg. Kolikšno spoštovanje do obeh pisateljev in do umetnosti se čuje iz teh besedi! „Oba velika literata, slavna umetnika, a obadva tudi patološka nesrečneža. Njuna dela prinašajo le muke, obup, gnus“ – skratka „umetniško garnirano kloako“. Ali ni tedaj prav taka kloaka tudi „Hamlet“, ki ne kaže samo zakonske nezvestobe, marveč celo bratomor, krvoskrunstvo itd. Ali pa „Moč teme“? Drugo, kar Govekar Andrejevu očita, je pesimizem. Čul je o tej stvari nekje zvoniti, toda ne dovolj natanko, dasi je zelo natančno bral nekatera mesta moje študije o tem pisatelju. Ali je Storicinovo vztrajanje v visokem svetu čistosti izraz pesimizma, in sicer vztrajanje kljub vsem naporom nizkotnega sveta? G. Govekar je prezrl, da je Andrejev nekje zapisal tudi tele besede: „Če tisoči (to je življenje) ubijajo enega človeka, se to pravi, da je zmagal ta eden!“ Ali je to pesimizem, ali je globok in vzpodbujajoč vpogled v skrivnostno smotrnost življenja? In zmaga Storicina, lepega in čistega Storicina nad surovostjo življenja je – pesimizem! „Kaj koristnega ima tak pisatelj povedati dandanes našemu narodu, našim Ljubljancem?“ vzklika v že skoro pozabljeni rodoljubni pozi g. Govekar. Govekar instinktivno mrzi v literaturi vse visoko, vsako višjo obliko in resnico življenja, zato mrzi Storicina in njegov, zanj nerazumljivi način zmage. G. Govekar hoče zabave, uživanja – „a mi naj ob tem uživamo!“ pravi nekje. Ta njegova mržnja in ta njegova želja po zabavi in užitku je storila, da ni nikdar razumel Cankarja in da si je pridobil v slovenskem slovstvu tako ime, kakršnega ima. Dandanes, pravi g. Govekar. Ali ne bi bil zanj čas, da bi vsaj danes, po tolikih izkušnjah spregledal in se zavedel, da človek, ki niti svoje mladostne sodobnosti ni razumel, ne more razumeti potreb, ki jih ima dandanes toliko kasnejša generacija? Prav bi bilo to uvideti in prostovoljno – umolkniti.

Docela isto nerazumevanje dela je pokazal tudi dr. Zarnik, le da je napram pisatelju še bolj krivičen in nesposoben. Ali ni takole pisanje sramotno: „Menda so pa Andrejeva vpoštevajočega dobrodošlo mu konjunkturo navedle na to dramatiko /.../ tudi meje njegovih talentov.“ Če kaže dr. Zarnik tako malo spoštovanja napram notranjemu naporu, ki je potreben za izvršitev neke umetnine, kako naj vzbudi spoštovanje do svojega lastnega besedičenja? In ali ni v teh besedah pišočih predstavnik tistega Prešernovega Kranjca, ki vsej

umetnosti „osle kaže“? Govekar in Zarnik sta vredna drug drugega, vendar je Govekar običajno previdnejši in zdržnejši, dr. Zarnik pa ima poleg skupne umetniške neobčutljivosti še lastnost, ki često preveč jasno pove, kaj mu je na srcu, to je silovita zgovornost. Ta je kriva, da je tudi tu povedal svoje pravo, nekoliko nerodno mnenje o Andrejevu, ko ga s skrajno majhnim pridržkom imenuje „Moritatensängerja“. S tem je pa tudi o dr. Zarniku vnovič povedano vse, kar bi želel, da bi o tem kritičnem Pavlihi z vso jasnostjo spoznala slovenska javnost.

Ob tej priliki pa se moram domisliti še tretje kritike „Profesorja Storicina“, ki jo je v „Narodni Dnevnik“ napisal J. Zorman. Tu se nahajamo v mnogo višji kulturni sferi, vendar je tudi tu treba popraviti nekatere napake, ki jih je kritik radi nepazljivosti zagrešil. G. Zorman je Storicina v splošnem pravilno ocenil, dasi ga je v podrobnostih slabo razumel ali vsaj slabo raztolmačil. Omejil se bom le na najvažnejše.

Telemahov mu je pristaš Storicinove etike. Če pogledamo Storicinovo etiko pri vprašanju, ki je za primerjanje najvažnejše, se glasi njegov zakon glede reagiranja na zlo popolnoma v smislu svetega pisma: ne upiraj se zlu s silo.

Čisto nasprotno pa se izrazi Telemahov na neštetihi mestih, zlasti pa z besedami: „Nizko čelo? Jaz streljam v nizko čelo. Streljaj v nizko čelo!“ Kakor tu se prijatelja v vseh nazorih bistveno razlikujeta. Telemahov ponuja Storicinu denar, mu očita, da razmer v svoji hiši noče videti in ga sploh slabo razume. Zato se še v zadnjem dejanju oba prijatelja skoro resno spreta: zakaj Telemahov je „realist“, Storicin mu pravi z ljubečim smehljajem tudi „humorist“. Storicin pa je nekaj drugega. Telemahov samo sluti njegovo veličino in ga z občudovanjem ljubi, sam pa je nekje čisto drugje. Prav tako slabo je g. Zorman razumel Storicinovo ženo, o kateri piše: „Storicinova žena je bila lepa, zmagujoča, preračunljiva, živeča na račun moževe slave, časti in dohodkov, troseča denar za svoje kaprice, gospodar situacije in kot ženska enkrat delujoča tudi na – Storicina! /.../ Na odru smo videli mesto demona revico, ki se je izgubila v labirintih duha in zašla s poti dostojnosti, kakor zaide večša pred lučjo s tira.“ Tolmačenje te osebe, ki ga kritik zavrača, je pravilno. To ni demon, temveč res ubožica, dasi pokvarjena ubožica. Kakšno strašno razmerje jo veže na Saviča, o katerem ve, da je podlež, ker jemlje od nje Storicinov denar, s katerim igra na borzi, pa vendar ne more iz njegovih rok. Ta žena je zgubljeno bitje, ki je nekje zabredla, omagala in strohnela. Kje pa izigrava moža in ljubimca drugega proti drugemu? Nasprotno, oba jo zaničujeta, vsak po svoje, ona pa roti enega kakor drugega, naj imata vsaj trohico spoštovanja do nje. Tako da je bila oseba na odru v poglavitnem prava interpretacija pisateljeve misli. Tudi pri opombi o njenem prejšnjem razmerju do Storicina zdrzne Zorman s prave višine, ko pravi: „Baš v tem (da je nekoč delovala na Storicina tudi kot ženska) je tudi Andrejeva jasnost, da Storicin ni deviški prerok idej, ampak polnokrven človek jakega estetskega čuta.“ Jelena Petrovna ni nikoli delovala na Storicina kot žena, temveč le kot taka žena, ki ostane deviška, četudi je rodila otroke.

Taka kakor navedena so skoro vsa podrobna izvajanja g. Zorman. Če si jasno predstavim podobo, ki bi jo delo dobilo s temi korekturami, se mi dozdeva, da gledam nekakšno varijacijo priljubljenega temata o „pridnem Janezku in hudobnem Mihcu“. Vse bodi ali čisto belo ali čisto črno, nijans in prehodov nobenih! Skratka, nekoliko globokoumno, toda zelo neumetniško predstavljeno življenje. V tesni zvezi s kritikovim razumevanjem umetnine je tudi njegovo ocenjevanje režije, ki tolmači delo na odru. Skrbniškova režija je delo pokazala v pravi interpretaciji, zato ni našla milosti pred Zormanovimi očmi, ki pa so bile, kakor smo pravkar videli, močno krivoglede. Zato bi tudi temu kritiku v bodoče priporočil bolj temeljit študij, več vestnosti pri delu, namesto da opira svoje kritiziranje na tako površno improvizirano razumevanje literature. – V tej zvezi še tole javno vprašanje g. Zormanu. V njegovi kritiki je mesto, v katerem že drugič berem neko razlikovanje, ki ga ne morem umeti in ki ga po mojem mnenju še manj razume občinstvo. To je sledeče mesto: „G. Skrbinšek je za oder dramo individualiziral; dal jo je tako, kakor jo je on razumel in z njim individualno stotine drugih, ki so dramo brali. Tako nam je zopet uprizoril bolj literarne občutke nego pokazal odrsko izdelano tvorbo.“

Dogaja se to pri nas konstantno in ne moremo in ne moremo do operacije, ki bi dala dvoživosti eno samo odrsko življenje. "Kaj pomeni ta prezamotani odstavek? Če vidi g. Zorman režiserjevo krivdo v tem, da je dramo po svoje razumel, mora sam pokazati boljše razumevanje, oziroma edino pravilno – objektivno, po katerem bi se dalo delo objektivizirati. Tega pa ni storil, kakor smo videli. Sploh pa drugače kot po svoje režiser drame vendar ne more razumeti. Kaj naj tedaj stori, da ne bo uprizarjal literarnih občutkov? Kakšna je tista operacija, ki naj doseže, kar g. Zorman želi? Na ta vprašanja, ki so v bistvu samo eno vprašanje, namreč vprašanje po smislu navedenega odstavka, nujno prosim g. Zorman javnega odgovora, zakaj to je v interesu splošnega globljega razumevanja gledališke umetnosti. Odgovori naj mi bodisi v „Narodnem Dnevniku“ bodisi v „Kritiki“, kjer mu dajemo v ta namen drage volje prostor na razpolago.

J. Vidmar

Tožba Govekar proti Vidmar, Ljubljana, 26. 10. 1926

(Pisni zagovor Vidmarja)

Predvsem ugovarjam zoper trditev, da je moja kritika, iz katere so navedene inkriminirane besede, žaljiva. Svoj ugovor opiram na sledeča dejstva: Treba je razlikovati med kritiko in polemično kritiko. Kritika je stvarna in mirna, predmet ji je vselej umetnina. Polemični kritiki je predmet polemičen odgovor ali kaka druga kritika in ton takega spisa je vselej nujno ostrejši kot v običajnih kritikah. Moj uvodnik 9. številke „Kritike“ je polemičen spis, ne pa kritika v ožjem pomenu besede, zato je nekoliko ostrejši ton, v katerem je napisan, popolnoma normalen in na mestu. Za to govori tudi vsa tradicija slovenskih polemičnih spisov. Navedel bom le nekaj najmarkantnejših slučajev. Že Vodnik je pisal o neki zbirki pesmi: „Te pesmi iz kranja so polne drekanja.“ V abecedni pravdi med Kopitarjem in Čopom-Prešernom je zapisal Kopitar na račun teh dveh velikih mož tudi zelo ostre besede: „... quoties cum strecore certor, semper ego maculor.“^{***} Da preskočim kar v polpreteklo dobo, se spominjam polemičnega podlistka, ki ga je menda v Slovenskem Narodu zoper prof. Kobala priobčil prof. Wester, in sicer pod naslovom „Sus Minervam docet“. Še pred nedavnim sem sam doživel v svojih polemikah zelo ostre izraze. Tako me je Ivan Vavpotič v Slovenskem Narodu imenoval boljševika, trdil je, da sem iz zasede zavrtno napadel na smrt bolnega igralca, me nadalje imenoval samo-srajčnika, literarnega rablja itd., itd. Prav tako je pisal o meni v pravdi o „Veroniki Deseniški“ Fran Albreht v Ljubljanskem Zvonu, „da sem vedoma pisal neresnico“, da so neke moje trditve „zlobno lažnive“, ena pa, da ni več „samo zlobna, marveč perfidna“, mi očita klikarstvo itd., itd. (L. Zv. 1925).

*** Prevedeno: »Kolikorkrat se bodem z umazanijo, vedno se jaz umažem.«

Še vse drugačne vzdevke in priimke je moral prenesti tožitelj Govekar sam. Navedel bom samo nekatere, ki mu jih je dal Ivan Cankar v „Izjavi“, ki je izšla leta 1906 na 126. strani Naših zapiskov. Tam pravi Cankar takole: „Vedel sem, da moram biti (pri G.) pripravljen na pobalinstvo, na zahrbtnost, na laž.“ Ali: „Govekarju, mojstru anonimne intrige, se zdi nemogoče, da bi napisal človek besedo, ki bi ne bila že vnaprej preračunjena za lasten prid in dobiček.“ „Dokler bo G. v kakršnikoli zvezi z intendanco ljubljanskega gledališča, ne pride nobena moja dosedanja in nobena prihodnja drama.“ „... očital mi je literarno neznačajnost“, ali: „Govekar se je zlagal, ko je trdil, da sem pisal za neki krščansko-socijalni list, ki mu doslej še imena nisem vedel! ... in falot bi bil, če bi, kakor Govekar, pisal anonimne članke ter jih na cesti zatajeval.“

„On ne razume ljudi, ki imajo svoje ime, svoje misli in svojo besedo.“ „Tega ne more razumeti človek, ki živi svoje klavarno ‘literarno’ življenje pod zaščito uredniške tajnosti“, ali: „Govekar, torej človek, ki podpisuje narodne igre, katere sta v njih boljšem delu ustvarila Jurčič in Verovšek“, „brezvestnost“, „vzor Cankarju naj bi bil Sudermann“, ali: „ogibal sem se Govekarjeve vabe kakor gnoja“, ali: „Kaj zato, če pride mimo moje zgradbe kužek, zazeha v sonce in vzdigne nogo: Za rezultat se ne menim veliko. Kužka simboliziram brez usmiljenja ter ga postavim krščansko stiliziranega v svojo lepo zbirko, ki bo sčasoma precej popolen arhiv malovredne dobe“ (*Bela krizantema*, 21/22).

Pa tudi Govekar sam ni bil baš izbiren v svoji polemiki. Toda še več, niti v kritiki ni bil približno tako umerjen, kakor zahteva od mene, naj bi bil v polemiki. Zato ne bom govoril, da je tedaj v Slovanu očital Ivanu Cankarju literarno neznačajnost, marveč da je dosti pozneje že leta 1910 v navadni notici o „Beli krizantemi“ (Slovan str. 257) zapisal tele besede: „Velezanimiva, zabavna knjižica, pisana v briljantnem slogu, ki pa bodi predmet ne le psihologa, nego tudi psihijatrov.“

Ta isti Govekar sedaj toži mene radi besedi, ki so le bled odsev vsega, kar je že čul od Ivana Cankarja, pa tudi od tistih nedostojnosti, ki jih je sam pisal o drugih. Iz navedenega je razvidno, kakšna je tradicija slovenske literarne polemike; mislim, da se moje pisanje še ni nikoli približalo skrajnim mejam dopustnega, zlasti pa ne v pričujočem slučaju. Upam, da bo to uvidelo tudi sodišče in da bo Govekarjevo tožbo zavrnilo.

Če pa je sodišče vendarle mnenja, da je navedeni moj spis žaljiv, tedaj moram obtožnici ugovarjati glede opredelitve mojega „delikta“. Spričo resnično notoričnega slabega slovesa, ki ga ima Govekar iz Cankarjevih časov bodisi v literaturi bodisi v gledališkem življenju, menim, da spada moj slučaj najmanj pod besedilo zadnjega odstavka 52. § zakona o tisku, ki pravi: „Kleveta, ne pa uvreda, obstoji, če se oseba, o kateri se govori v besedilu, nazove z izrazom, ki zbudi domnevo, da obstoji činjenica, ki utegne škodovati ...“ itd. Menim, da predstavljajo vsa tri inkriminirana mesta kateksohen take „izraze, ki zbujajo domnevo, da obstoji činjenica itd. ...“

In če niti ta poslednja trditev ne bi bila pravilna, trdim, da so v tekstu inkriminiranega članka izrazite navedbe činjenic. Za prva stavka, ki govorita

o Govekarjevem slovesu, je činjenica navedena v besedah: „Govekar, ki se je proslavil že v Cankarjevih časih, je to, kar je mlajšemu svetu od nekdanj ...“ smisel tega stavka je za izobraženca (in za izobraženca je „Kritika“ pisana) takole: Slovenci smo imeli poleg Prešerna v svoji literarni zgodovini še enega genija. Ta genij je bil Ivan Cankar; Govekar je storil kot kritik in gledališki faktor vse, kar je mogel, da bi Cankarja ubil. S tem se je proslavil za vse večne čase in zato ga pozna po slabem slovesu vsak slovenski izobraženec in zato ni v naši literarni zgodovini skoro imena, ki bi imel slabši sloves kot njegovo. Mislim torej, da je navedeni stavek v polni meri tisto, kar naj razumemo pod pojmom činjenica. Istotako vidim za trditev o Govekarjevi mržnji**** do vsega visokega v literaturi činjenico v tekstu svojega članka, in sicer na tistem mestu: „Ta njegova mržnja je storila, da nikdar ni razumel Cankarja“, in tam, ko govorim o tem, da je Govekar videl v Storicinu, Andrejevskem „Hamletu“ ali „Idijotu“ v tragediji in zmagi tega čistega in plemenitega človeka, – kloako, namreč kloako surovega življenja okrog Storicina, njega, ki je središče in nosilec ideje, pa da noče videti. To so moji razlogi, ki me vodijo, da vidim v svojem spisu – ne „uvrede“, marveč če že sploh kak delikt, tedaj samo kleveto. Pri kleveti pa je dokaz resnice dopusten in zato evo mojega dokazovanja: trdil sem

1) da pozna Govekarja po njegovem slabem literarnem in gledališkem slovesu vsak slovenski izobraženec in

2) da malo premore slovenska literarna zgodovina imen, ki bi imela tako slab zvok, kakor ga ima ime Govekarja.

Radi enostavnosti bom dokazovanje skrajšal s tem, da bom dokazoval samo drugi stavek, kajti resničnost prvega nujno sledi iz resničnosti drugega. Že prej sem omenil, da premore slovenska literatura v preteklosti dva genija, Prešerna in Cankarja. Razumljiva je tedaj trditev, da imajo najslabša imena v slovenski literaturi tisti javni delavci, ki so na kakršenkoli način ovirali razvoj teh dveh mož in nasprotovali v literaturi njihovim tendencam. Kopitar, ki je bil velik znanstvenik, se je nesrečno zamotal v konflikt s Prešernom in kljub njegovi veličini nosi njegovo ime vendarle madež. Po Prešernovi smrti je bil njegov nasprotnik Bleiweis, „oče Slovencev“. Temu važnemu možu iz dobe našega narodnega prebujanja je njegovo odrivanje Prešerna in precenjevanje Koseskega tako škodovalo, da ima v naši zgodovini kljub vsem zaslugam zelo sumljivo ime. Cankar je imel v svojem življenju več nasprotnikov, in da mu ni bil nihče bolj nasproten in da ni nihče strastneje deloval zoper njega kakor Govekar, je razvideti iz dejstva, da ni nihče zbudil v njem takega ogorčenja kakor ravno Govekar. Drugim svojim nasprotnikom in kritikom je posvetil svojo knjigo „Bela krizantema“, ki je hkrati deloma posvečena tudi Govekarju (str. 21/22). Samo Govekarju pa je namenjena njegova Izjava v „Naših zapiskih“, letnik 1906, str. 126, ki po gorečnosti in silovitosti nima para v naši literaturi. Poleg zgoraj navedenih mest bom izpisal iz te izjave še sledeče:

**** V originalu se ta stavek glasi: „Istotako vidim za trditev o Govekarju mržnjo ...“

1) Cankarjeva izjava: dokler bo Govekar v kakršnikoli zvezi z intendantco ljubljanskega gledališča, ne pride na ljubljanski oder nobena moja dosedanja in nobena prihodnja drama.

2) Cankarjeva izjava: „Pred vsem narodom očitam Govekarju literarno neznačajnost. Še ne dolgo, predno se je predrznil blatiti mene, je pisal za „Slovenca“ anonimne članke; anonimne zategadelj, ker je rval proti svojim kolegom v odboru „Dramatičnega društva“. Nekdo mi je pisal: „Hotel je pač biti plačan intendant – in zdaj je!“

– Dalje: Govekarju očitam, da je pisal v „Edinost“ anonimne članke o sebi, za sebe in proti sebi, angažiral je svoje prijatelje, da so pisali zanj in proti njemu, edino zategadelj, da bi reklama ne ugasnila.

Iz teh dveh Cankarjevih izjav je jasno razvidno, kakšno vlogo je igral Govekar v Cankarjevem delu in življenju in pa mesto, ki mu ga je Cankar prisodil. Da bo stvar še jasnejša, naj sledita samo še dva izpiska iz Govekarjevega pisanja o Cankarju; ko odgovarja na Cankarjevo polemiko v omenjenem letniku naših zapiskov, se vpraša Govekar nekako takole: „ali so Slovencem kulturonosnejše Cankarjeve nihilistovske negacije, cinizma in narodnega indiferentizma bogate drame kakor moje narodne igre?“ O najboljšem Cankarjevem dramatičnem delu ter o najboljšem dramatičnem delu slovenske literature sploh, o „Pohujšanju v dolini šentflorjanski“, pa je napisal Govekar v svoji kritiki (Slovan, 1908, št. 1 in 2) tole: „Farsa pa je tudi sama na sebi slabo, brez novih misli, brez enotnosti in harmonije, v naglici zmašeno in na hitro skrpano delo, ki beletristiki ne dela nove časti ter le iznova dokazuje, da Cankar ni dramatik ... S tehničnega stališča je 'Pohujšanje' nasilna karikatura drame, z estetskega ostaja brez cene ter vzbuja s precej robotimi 'dovtipi' v besedah in gestah igralcev in igralk le najnižje misli in čute; s poetskega je neoriginalna kopija starih idej, z narodnega stališča pa je farsa brutalna žalitev z – zdravim smehom in tako naj jo kvitira vsakdo, ki ni Kobar!“ – Če k vsemu temu povem še, kako ceni Govekarjevo originalno literarno delo literarni historik dr. Ivan Prijatelj, ki je o študiji o Krsniku zapisal na str. 614, knjige „Krsnik in njegova doba“ tele besede: „Govekar je že čutil, da bije tudi njegovemu tamtamskemu naturalizmu zadnja ura“, in to, da je v pismu, ki sem ga priobčil v 9. številki „Kritike“ Govekar sam preklical vrednost narodnih iger, ki jih je deloma napisal, deloma dramatiziral, dobimo o njem tole sliko: „Tamtamski literat in dramatizator, ki stremlji po cenjenih efektih<“ – to je pozitivno delo; v negativnem pa je Govekar najvažnejši nasprotnik in sovražnik Cankarja, ki je poleg Prešerna edinstveni slovenski genij. Kakšen zvok naj tudi ima ime tega literata, če niti Kopitarju in Bleiweisu ne odpustimo njunih konfliktov s Prešernom? Upam, dalje, da je vse znano vsakemu slovenskemu izobražencu, s čimer menim, da sem dokazal prvi dve inkriminirani trditvi mojega članka.

Tretja inkriminirana trditev se glasi: „Govekar instinktivno mrzi v literaturi vse visoko, vsako višjo obliko in resničo življenja.“ Tudi ta trditev pravzaprav sledi iz vsega navedenega. Kajti zakaj pa naj bi bil Govekar vse to počel, če ne bi „instinktivno mrzil“ višje resnice življenja, ki je bila inkorporirana v Cankarju? Nočem biti krivičen in mu nočem podtikati, da je vede, zavedno iz sebičnih namenov zatiral nekaj, o čemer je vedel, da je veliko, visoko in sveto. Poleg teh dveh nagibov – ni nobenega tretjega nagiba več. In da je stvar taka, kot trdim jaz, je precej jasno razvideti iz citiranega mesta Govekarjeve ocene o „Pohujšanju“ in iz njegovega pisanja o Storicinu, ki je kritično premotreno v mojem članku, ki je v tožbi prepisan. Če pa Govekar vendarle izjavi, da je deloval zoper Cankarja zavedno in dobro vedoč, kdo da je Cankar in kakšna visoka življenjska resnica se nam razodeva v njegovih delih, potem priznam, da sem se s tretjo inkriminirano trditvijo zmotil, in voljan sem to svoje priznanje skupno z njegovim natisniti v prihodnji številki „Kritike“.

Ustni zagovor Vidmarja

Visoki sodni dvor! Naj mi bo dovoljeno pričeti moj kratki zagovor s sledečo konštatacijo: Zagovor zoper tožbo g. Govekarja vršim z vso trdovratnostjo ne zato, ker nočem pravde izgubiti, nasprotno, osebno bi se mi zdelo še najbolj častno biti brez ugovora radi njega kaznovan, kajti s tem bi bil kljub svoji nevrednosti le nekako pasivno prištet in uvrščen med tista odlična imena v slovenski književnosti zadnjih tridesetih let, zoper katera je nastopal Govekar s tolikšno doslednostjo. Če se torej vendarle zagovarjam, delam to iz čuta nekakih dolžnosti. Predvsem si štejem v dolžnost v vseh stvareh, ki zadevajo literaturo, stati za resnico in pravico, ki jo v tem primeru s popolnoma objektivnimi očmi vidim na svoji strani. Drugič si štejem v dolžnost napram čitajočemu občinstvu, javno zagovarjati stvar, ki sem jo javno izrekel, do skrajnih meja možnega. In tretjič smatram za svojo dolžnost napram slovenski kritiki kot taki, braniti jo zoper nevarnosti, ki lahko slede zanjo iz tega procesa, v katerega sem se slučajno zapletel jaz. In ker sem glede prvih dveh dolžnosti storil skoro vse, kar sem mogel že v svojem pismenem zagovoru, se bo to, kar mislim zdaj povedati v svoj zagovor, osredotočilo po večini okrog tega tretjega motiva moje obrambe.

Govekar je inkriminiral mojo trditev, da ima v slovenski literaturi zelo slab oziroma izredno slab sloves. To moje mnenje o njem ni bilo sfabricirano ad hoc, kot je ad hoc sfabricirano na primer tisto mnenje o meni in o mojem listu „Kritika“, ki ga je Govekar podpisal v odgovoru na moj pismeni zagovor. Tam je rečeno, da mene in „Kritike“ noben slovenski izobraženec ne jemlje resno. S tem je podal g. Govekar nov dokaz o svoji literarni doslednosti, kajti spominjam se, da <je> neki moj članek iz „Kritike“ z odobravanjem citiral in da me je pred kakim letom počastil v „Jutru“, da delam s „priznano temeljitostjo“. Mnenje o Govekarju, ki je kamen spotike, smo mi mlajši ljudje, kot nekaj samo po sebi umevnega in splošno priznanega, prejeli s prvimi vtisi, ki smo jih dobili o novejši slovenski literaturi in novejši zgodovini slovenskega gledališča. To mnenje o Govekarju je v slovenskem literarnem svetu tako utrjeno, da ga bo izmed petdesetih živečih naših literatov brez premisleka potrdilo najmanj 45, tudi če jih poljubno navede on sam. To mnenje je bilo že večkrat v slovenski javnosti implice in indirektno izrečeno. To mnenje je direktno in z veliko ostrejšimi izrazi javno izgovoril nihče drugi kot Ivan Cankar, ki je bil, če nič drugega ne, vsaj literat najčistejših rok in najbolj rahločutne literarne vesti. Cankar je hkrati Govekarja pozval, naj ga toži, s čimer je pokazal, da ima na razpolago zanesljive dokaze, Govekar ga ni tožil. To mnenje končno polagoma zopet vstaja na dan že kot zgodovinsko dejstvo v uvodih in opombah, ki jih k Cankarjevim zbranim delom piše prof. Izidor Cankar. Dokler ni Govekar temeljito ovrgel trditev Cankarjeve Izjave in dokler ne bo javno dokazal, da je na primer neresnično vsaj tisto, kar pripoveduje Iz. Cankar po biografskem materialu o Govekarjevih zakulisnih mahinacijah z Levčevo kritiko o Vinjetah,

toliko časa ne <bo> v slovenski literarni zgodovini opran in toliko časa se bo lahko smatralo za samo po sebi umevno tisto, kar sem s tem govorenjem o njegovem literarnem slovesu hotel povedati, namreč, da je njegov literarno slabi sloves notoričen, če je sploh kako dejstvo iz slovenske literarne zgodovine notorično. Želel bi, da bi sodišče vsaj o tem zaslišalo kakega literarnega izvedenca.

Tu vas moram, visoko sodišče, opozoriti na odnošaj, ki ga mora literarna kritika že radi ekonomije dela imeti do vseh notoričnih pojavov literature. Zdi se mi razumljivo in naravnost neobhodno, da naj ima kritika pravico, notorične, pa najsi bo še tako ostro negativne ugotovitve literarne zgodovine smatrati za material, s katerim lahko svobodno razpolaga; morala bi torej smeti tudi negativne, a notorične sodbe o kakem literatu ali kritiku izrekati tudi brez tako imenovanih činjenic ali utemeljitev, sicer se lahko nekoč pripeti, da se bo dobesedno zadušila v samih činjenicah, ki ji ne bodo dale svobodnega in lahkotnega kretanja, kakršno ji je potrebno, ali pa bo neprestano izpostavljena procesom, kakršnega sem si nakopal jaz. Kajti če jutri napišem, da je bil na primer Mahnič borniran kritik, in zapišem to brez navedbe činjenic, se mi prav lahko primeri, da me bo radi zažaljenja tožil kak njegov dedič za tožbo upravičen sorodnik, če bi <???>, dasi je Mahničeva borniranost tako notorična, kakor je notoričen slabi sloves literata in kritika Govekarja. To pa bi pomenilo preobčutno motenje tiste pomembne funkcije, ki jo vrši kritika v svetu umetnosti. Če torej apeliram na vas, gospodje sodniki, da odločite pravdo v moj prid, opozarjam, da se ne čutim krivega, <???> storim to v večji meri radi usode slovenske kritike kot pa v lastnem interesu.

Druga točka, v kateri se zagovor moje stvari dotika važnega interesa kritike sploh, je vprašanje celote in enotnosti. G. Govekar je izbral iz mojega članka, ki je organska celota, par mest in jih je inkriminiral izolirana. Že v svojem pismenem zagovoru sem trdil, da so vendarle činjenice za trditev o slabem slovesu g. Govekarja v stavku: „Govekar, ki se je proslavil že v Cankarjevih časih, itd.“ S tem je v zadostni meri nakazano, na kakšna zgodovinska dejstva se opirajo moje besede o njegovem slabem literarnem slovesu. In če bi sodišče bilo pripravljeno čuti o Govekarjevi vlogi v literarnem življenju tistega časa mnenja izvedencev, bi se uverilo, da nisem izrekel prav nič pretiranega. Še važnejše kot vprašanje po činjenicah pa se mi vidi neko drugo vprašanje, ki je v zvezi s tem, ali naj se kritični članki smatrajo kot celote, ali naj se upoštevajo le posamezni deli kritik. Inkriminirane besede o slabem Govekarjevem literarnem slovesu in o slabem zvoku njegovega imena se lahko razumejo na dva načina, in sicer v literarno-moralnem smislu in pa v zgolj literarnem. V svoji nenavadni literarno-moralni občutljivosti si jih je g. Govekar tolmačil v literarno-moralnem smislu, kakor je razvidno iz odgovora na moj pismeni zagovor. Tu pa se pokaže velika važnost moje zahteve, naj se vsak kritičen spis gleda kot celota. V tistem svojem članku govorim od konca do kraja samo o literarno kritičnih kvalitetah treh gledaliških kritikov, torej tudi

o Govekarjevih odnošajih napram literaturi, ki nimajo z literarno-moralnim pomenom „slabega slovesa“ nič skupnega. Govorim o Govekarjevem tolmačenju Profesorja Storicina in Andrejeva sploh in se niti z besedico ne dotaknem Govekarjevih literarno-moralnih kakovosti, in sicer zato ne, ker bi to sploh ne spadalo k stvari. Nekaj drugega bi bilo, če bi bil g. Govekar kritiziral dramo domačega avtorja ali prevod. Tu bi lahko prišli v poštev motivi, ki bi bili lahko literarno nemoralni. V danem primeru pa vse to odpade. Upam se trditi, da sem v svojem dosedanjem kritičnem delu pokazal vsaj izrazit smisel za logiko, če nič drugega ne. Zato menim, da smem zahtevati, vsaj tudi logičnega tolmačenja mojega člančiča. In kdor ga bere z mirnimi živci in s smislom za logiko, ne more tistega mesta tolmačiti drugače kakor v duhu celotnega članka, ta pa je izrazito usmerjen zgolj v kritiko Govekarjevih literarno-kritičnih kakovosti, ne pa njegovih literarno-moralnih kakovosti.

Če torej, gospodje sodniki, pristanete na moj postulat glede upoštevanja kritik kot celot, iz katerih se ne sme trgati posameznih stavkov in jih poljubno tolmačiti, za kar vas prosim ne v skrbi za izid moje pravde, marveč zopet v skrbi za usodo slovenske kritike, tedaj sem mnenja, da boste spoznali, da je tožba g. Govekarja rezultat razdraženega in svojevoljnega tolmačenja mojih v dobri veri na notoričnost in zgolj v literarnem smislu izrečenih besedi.

Kno 305/34

Rešitev

Okrožno sodišče v Ljubljani je dne 9. oktobra 1934 v navzočnosti državnega tožilca razpravljalo v smislu § 480 k. o. o prošnji obsojenca Vidmarja Josipa, da bi se v smislu § 90 k. z. uničila za bodočnost obsodba – in sklenilo:

Vidmar Josip, rojen 14. 10. 1895 v Ljubljani, istotam pristojen, književnik, oženjen, stanujoč v Ljubljani, Večna pot št. 3., je bil s sodbo okrožnega sodišča v Ljubljani, z dne 26. 10. 1926 opr. št. Pr VII 6/26/16 radi pregr. po čl. 52 zak. o tisku obsojen na 2 dni zavora in na 100 Din denarne kazni.

Imenovana obsodba z vsemi njenimi zakonitimi posledicami se v smislu § 90 k. z. za bodočnost uniči in odredi izbris iste v kazenskih pisnikih in zapisnikih / kazenskih listih / državnega tožilstva, upravnih in policijskih oblastev.

Zoper rešitev dopustna je pritožba na kasacijsko sodišče, ki jo je vložiti v osmih dneh pri podpisnem sodišču.

Okrožno sodišče v Ljubljani, odd. XII., dne 9. oktobra 1934.

Kralj.

Odpravek je točen.

Vodja pisarnice

(nečitljiv podpis)